UDK 006.3/.8(584) : 006.3/.8(100)

O‘ZBEKISTON MILLIY STANDARTLARINI XALQARO STANDARTLARGA UYG‘UNLASHTIRISH JARAYONIDA YUZAGA KELADIGAN MUAMMOLAR VA ULARGA YECHIMLAR

Boboyev G‘aybulla G‘afurovich
Toshkent davlat texnika universiteti dotsenti, PhD.
E-mail: ***gaybulla.boboyev1281@gmail.com***
Tel:+99897 707 12 81
ORCID iD: 0000-0002-7064-7972
Hasanov Muhriddin Hakimjon o‘g‘li
Namangan davlat texnika universiteti tayanch doktoranti
E-mail: ***mhasanov192@gmail.com***
Tel:+99894 271 72 87
ORCID iD: 0009-0009-0678-0988

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonidagi muammolar va ularning yechimlari tadqiq etilgan. Globallashuv sharoitida milliy standartlar tizimining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash mamlakatning jahon bozoriga integratsiyalashuvi, eksport salohiyatini oshirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston standartlashtirish tizimida huquqiy, tashkiliy va texnik muammolar mavjud bo‘lib, ularni hal etish uchun tizimli yondashuv taklif etilgan. Maqolada statistik va empirik ma’lumotlar asosida O‘zbekiston milliy standartlarining xalqaro standartlarga uyg‘unlashuv darajasi tahlil qilingan hamda bu jarayonni samarali tashkil etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: milliy standartlar, xalqaro standartlar, standartlashtirish, uyg‘unlashtirish, O‘zbekiston, sertifikatsiya, texnik tartibga solish.

Аннотация: В данной статье рассмотрены проблемы и их решения в процессе приведения национальных стандартов Узбекистана в соответствие с международными. В условиях глобализации обеспечение соответствия национальной системы стандартов международным стандартам приобретает важное значение для интеграции страны на мировой рынок, повышения экспортного потенциала и повышения конкурентоспособности отечественных производителей. Согласно результатам исследования, в системе стандартизации Узбекистана имеются правовые, организационные и технические проблемы, для решения которых предложен системный подход. В статье на основе статистических и эмпирических данных

ISSN 3030-3907

проанализирована степень гармонизации национальных стандартов Узбекистана с международными и разработаны научно обоснованные рекомендации по эффективной организации этого процесса.

Ключевые слова: национальные стандарты, международные стандарты, стандартизация, гармонизация, Узбекистан, сертификация, техническое регулирование.

Annotation: this article explores the problems in the process of harmonizing the National Standards of Uzbekistan with international standards and their solutions. In the context of globalization, ensuring the compliance of the national standards system with international standards is important in integrating the country into the world market, increasing export capacity and increasing the competitiveness of domestic manufacturers. According to the results of the study, there are legal, organizational and technical problems in the standardization system of Uzbekistan, a systematic approach has been proposed to solve them. The article analyzes the level of harmonization of national standards of Uzbekistan with international standards on the basis of statistical and empirical data and develops scientifically based recommendations for the effective organization of this process.

Keywords: national standards, international standards, standardization, harmonization, Uzbekistan, certification, technical regulation.

Kirish.

Zamonaviy globallashuv sharoitida milliy standartlar tizimining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash har qanday davlat uchun strategik ahamiyatga ega masala hisoblanadi. O‘zbekiston uchun bu masala, ayniqsa, dolzarb bo‘lib, mamlakatning jahon bozoriga integratsiyalashuvi, eksport salohiyatini oshirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini yuksaltirish bilan bevosita bog‘liq [1]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 15-martdagi PF-5713-son "Tadbirkorlik faoliyatini himoya qilish va xususiy sektor rivojlanishini jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Farmoni bilan tasdiqlangan 2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasining milliy standartlari bazasini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish Dasturining qabul qilinishi bu yo‘nalishga alohida e’tibor qaratilayotganidan dalolat beradi [2].

Shu bilan birga, O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ularni hal etish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Ushbu maqolada O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish yo‘lidagi muammolar, ularning yechimlari va bu jarayonni samarali tashkil etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar o‘z aksini topgan.

ISSN 3030-3907

Tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonidagi muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo‘llarini tadqiq etishdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilangan:

1. O‘zbekiston milliy standartlar tizimining joriy holatini tahlil qilish;
2. Milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonidagi muammolarni aniqlash;
3. Xalqaro tajribani o‘rganish asosida samarali yechimlarni ishlab chiqish;
4. Milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar taqdim etish.

Metodologiya. Tadqiqot jarayonida qiyosiy tahlil, statistik tahlil, ekspert baholash va tizimli yondashuv usullaridan foydalanilgan. Xususan, O‘zbekiston milliy standartlar tizimining joriy holatini o‘rganish uchun "O‘zstandart" agentligi ma’lumotlari, xalqaro standartlashtirish tashkilotlari hisobotlari va soha ekspertlarining fikrlari tahlil qilingan.

Tadqiqot doirasida 2018-2024 yillar davomida O‘zbekistonda qabul qilingan milliy standartlar va ularning xalqaro standartlarga muvofiqlik darajasi o‘rganilgan. Bundan tashqari, 150 dan ortiq mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalar o‘rtasida standartlashtirish sohasidagi muammolar va ehtiyojlarni aniqlash maqsadida so‘rovnoma o‘tkazilgan.

Xalqaro standartlashtirish tajribasini o‘rganish maqsadida ISO, IEC, ITU kabi xalqaro tashkilotlarning ma’lumotlari va rivojlangan davlatlarning (Janubiy Koreya, Yaponiya, Turkiya) standartlashtirish tizimlarini takomillashtirish tajribasi o‘rganilgan.

Natijalar. O‘zbekiston milliy standartlari tizimining joriy holati: O‘zbekiston milliy standartlari tizimi "O‘zstandart" agentligi tomonidan boshqariladi va bu tizim mamlakatda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va ko‘rsatilayotgan xizmatlarning sifat va xavfsizlik talablariga javob berishini ta'minlash uchun xizmat qiladi. 2024 yil mart oyiga kelib, O‘zbekistonda 28,500 dan ortiq milliy standartlar amal qilmoqda, ularning 10,213 tasi xalqaro standartlarga muvofiq keladi. Bu esa milliy standartlarning 35,8% xalqaro standartlarga uyg‘unlashganligini anglatadi (1-jadval).

1-jadval.

O‘zbekiston milliy standartlarining xalqaro standartlarga uyg‘unlashuv darajasi (2018-2024)

Yil	Milliy standartlar soni	Xalqaro standartlarga muvofiq standartlar soni	Uyg‘unlashuv darajasi (%)

ISSN 3030-3907

2018	22,451	6,230	27.7
2019	23,567	6,985	29.6
2020	24,892	7,665	30.8
2021	25,983	8,315	32.0
2022	26,845	8,875	33.1
2023	27,690	9,565	34.5
2024	28,500	10,213	35.8

1-jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, so‘nggi yillarda O‘zbekiston milliy standartlarining xalqaro standartlarga uyg‘unlashuv darajasi izchil o‘sib bormoqda. Biroq, bu ko‘rsatkich rivojlangan davlatlarga nisbatan ancha past bo‘lib, xalqaro standartlarga to‘liq muvofiqlikni ta'minlash uchun jiddiy islohotlar talab etiladi.

Milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish muammolari: o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonida quyidagi asosiy muammolar aniqlangan:

1. *Huquqiy va normativ asoslarning yetarli darajada rivojlanmaganligi.* O‘zbekistonda standartlashtirish sohasidagi qonunchilik bazasi xalqaro talablarga to‘liq javob bermaydi. Ayniqsa, WTO TBT (Jahon savdo tashkilotining savdoda texnik to‘siqlar to‘g‘risidagi) kelishuvi qoidalarini milliy qonunchilikka to‘liq implementatsiya qilish masalasi dolzarb hisoblanadi [3].
2. *Malakali kadrlar yetishmasligi.* Standartlashtirish sohasida, ayniqsa, xalqaro standartlarni milliy standartlarga implementatsiya qilish bo‘yicha malakali mutaxassislar yetishmasligi muammo bo‘lib qolmoqda. So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, standartlashtirish sohasidagi mutaxassislarning 68% xalqaro standartlarni tushunish va qo‘llash bo‘yicha qo‘shimcha malaka oshirishga ehtiyoj sezishini bildirgan (1-rasm).

1-rasm. O‘zbekistonda standartlashtirish sohasidagi mutaxassislarning malakasi bo‘yicha so‘rovnoma natijalari.

ISSN 3030-3907

3. *Moliyaviy resurslarning cheklanganligi.* Xalqaro standartlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish, moslashtirish va joriy etish katta moliyaviy xarajatlarni talab qiladi. Korxonalarning 72% xalqaro standartlarni joriy etish bilan bog‘liq moliyaviy qiyinchiliklarni qayd etgan.
4. *Infratuzilmaning yetarli emasligi.* Standarlashtirish, sinov va sertifikatlash infratuzilmasi zamonaviy talablarga to‘liq javob bermaydi. Ayniqsa, hududlarda sinov laboratoriyalari yetishmasligi va mavjudlarining aksariyati xalqaro akkreditatsiyadan o‘tmaganligi muammoli vaziyatni yuzaga keltirmoqda.
5. *Manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi hamkorlikning sustligi.* Davlat organlari, ilmiy-tadqiqot institutlari, biznes vakillari va iste’molchilar o‘rtasida standartlashtirish sohasidagi hamkorlik yetarli darajada rivojlanmagan.
6. *Xalqaro standartlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish muammolari.* Texnik terminologiyani o‘zbek tiliga to‘g‘ri tarjima qilish muammolari mavjud bo‘lib, bu xalqaro standartlarni to‘g‘ri tushunish va qo‘llashga to‘sqinlik qilmoqda.
7. *Axborot almashish tizimining zamonaviy talablarga javob bermasligi.* Standartlashtirish sohasida ma’lumotlar bazasining yetarli darajada rivojlanmaganligi va axborot almashish tizimining samarali yo‘lga qo‘yilmaganligi muammo bo‘lib qolmoqda.

Xalqaro tajriba tahlili. Tadqiqot doirasida rivojlangan davlatlarning standartlashtirish tizimlarini takomillashtirish tajribasi o‘rganilgan. Xususan, Janubiy Koreya, Yaponiya va Turkiya tajribasi tahlil qilingan.

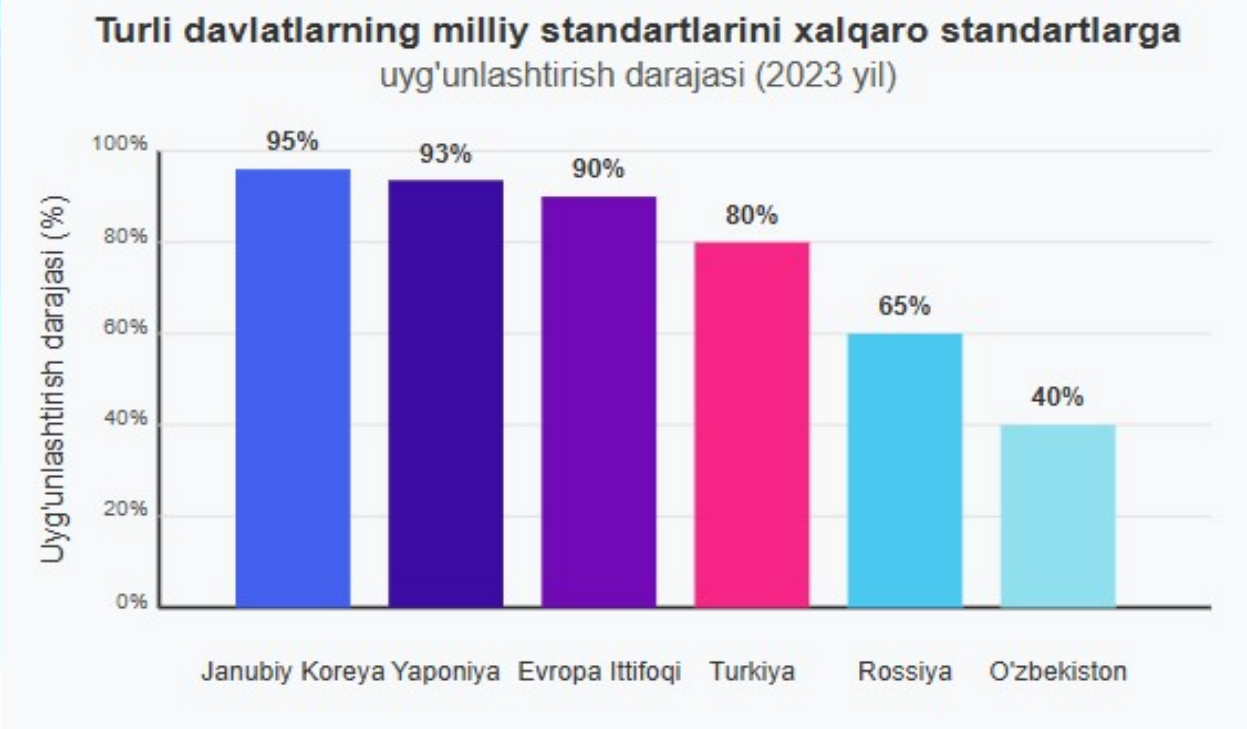
Janubiy Koreya tajribasining o‘ziga xos jihati shundaki, bu davlat milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish bo‘yicha aniq maqsadli dastur ishlab chiqqan va bu dastur davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlangan. Natijada, Janubiy Koreya milliy standartlarining 95% dan ortig‘i xalqaro standartlarga muvofiq keladi [4].

Yaponiya tajribasi esa davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan. Yaponiyada standartlashtirish jarayonida xususiy sektor vakillari faol ishtirok etadi va bu jarayon davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi. Bunday yondashuv standartlashtirish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilgan [5].

Turkiya tajribasi O‘zbekiston uchun alohida qiziqish uyg‘otadi, chunki bu davlat ham o‘tish iqtisodiyoti sharoitida milliy standartlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirgan. Turkiya Evropa Ittifoqi standartlarini o‘zlashtirish bo‘yicha aniq dastur ishlab chiqqan va bu dasturni bosqichma-bosqich amalga oshirgan [6].

ISSN 3030-3907

2-rasmda turli davlatlarning milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish darajasi qiyosiy tahlil qilingan.

2-rasm. Turli davlatlarning milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish darajasi (2023-yil).

2-rasmdan ko‘rinib turibdiki, rivojlangan davlatlarda milliy standartlarning xalqaro standartlarga uyg‘unlashuv darajasi yuqori bo‘lib, O‘zbekiston bu ko‘rsatkich bo‘yicha hali orqada qolmoqda.

Muhokama. O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonini takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha tizimli islohotlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Huquqiy-me’yoriy bazani takomillashtirish.

O‘zbekistonda standartlashtirish sohasidagi qonunchilik bazasini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish zarur. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi qonunni xalqaro talablar asosida yangilash;
- WTO TBT kelishuvi qoidalarini milliy qonunchilikka to‘liq implementatsiya qilish;
- Standartlashtirish sohasidagi me’yoriy hujjatlarni soddalashtirilgan tizimga keltirish.

2. Institutsional salohiyatni kuchaytirish.

ISSN 3030-3907

Standartlashtirish sohasidagi tashkiliy tuzilmalarni takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- “O‘zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligining O‘zbekiston standartlar instituti” tuzilmasini xalqaro tajriba asosida qayta ko‘rib chiqish;
- Standartlashtirish bo‘yicha texnik qo‘mitalarning faoliyatini kuchaytirish;
- Xalqaro standartlashtirish tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish.

3. Kadrlar salohiyatini oshirish.

Standartlashtirish sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- Oliy ta’lim muassasalarida standartlashtirish yo‘nalishlarini kengaytirish;
- Xalqaro standartlashtirish tashkilotlari bilan hamkorlikda malaka oshirish dasturlarini tashkil etish;
- Standartlashtirish sohasidagi mutaxassislar uchun sertifikatlash tizimini joriy etish.

4. Moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish.

Standartlashtirish jarayonlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- Xalqaro standartlarni o‘zlashtirish uchun davlat byudjetidan mablag‘lar ajratish;
- Xususiy sektorni standartlashtirish jarayonlariga jalb etish uchun soliq imtiyozlarini joriy etish;
- Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda standartlashtirish loyihalarini moliyalashtirish.

5. Infratuzilmani rivojlantirish.

Standartlashtirish, sinov va sertifikatlash infratuzilmasini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- Hududlarda zamonaviy sinov laboratoriyalarini tashkil etish;
- Mavjud laboratoriyalarni xalqaro akkreditatsiyadan o‘tkazish;
- Standartlashtirish sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish.

6. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish.

Xalqaro standartlashtirish tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- ISO, IEC, ITU kabi xalqaro tashkilotlarda O‘zbekistonning faol ishtirokini ta'minlash;

ISSN 3030-3907

- Xalqaro standartlashtirish tashkilotlarining texnik qo‘mitalarida O‘zbekiston vakillarining ishtirokini kengaytirish;
- Qo‘shni davlatlar bilan standartlashtirish sohasida hamkorlikni kuchaytirish.

7. Axborot ta’minotini takomillashtirish

Standartlashtirish sohasida axborot ta’minotini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- Standartlar ma’lumotlar bazasini modernizatsiya qilish;
- Xalqaro standartlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonini takomillashtirish;
- Standartlashtirish sohasida elektron axborot almashish tizimini joriy etish.

Xulosa

O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonini takomillashtirish mamlakatning jahon bozoriga integratsiyalashuvi, eksport salohiyatini oshirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini yuksaltirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish darajasi so‘nggi yillarda o‘sib bormoqda, ammo bu ko‘rsatkich rivojlangan davlatlarga nisbatan hali past darajada. Buning asosiy sabablari huquqiy va normativ asoslarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali kadrlar yetishmasligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, infratuzilmaning yetarli emasligi va boshqalar hisoblanadi.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy standartlarni xalqaro standartlarga muvaffaqiyatli uyg‘unlashtirish uchun tizimli yondashuv, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari va aniq maqsadli dasturlar talab etiladi.

O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonini takomillashtirish uchun huquqiy-me’yoriy bazani takomillashtirish, institutsional salohiyatni kuchaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish, moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va axborot ta’minotini takomillashtirish yo‘nalishlarida tizimli islohotlarni amalga oshirish tavsiya etiladi.

Ushbu maqolada taklif etilgan tavsiyalarni amalga oshirish O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish jarayonini jadallashtirish va bu sohadagi mavjud muammolarni hal etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Adilov F.A. O‘zbekiston milliy standartlarini xalqaro andozalarga moslashtirish: muammolar va imkoniyatlar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – №3. – B. 45-52.

ISSN 3030-3907

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 15 martdagi PF-5713-son "Tadbirkorlik faoliyatini himoya qilish va xususiy sektor rivojlanishini jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – 2019. – №11. – B. 5-12.
3. Nurmatov O.T. O‘zbekistonda standartlashtirish tizimini takomillashtirish istiqbollari // Ilm-fan va innovatsion rivojlanish. – 2020. – №2. – B. 78-86.
4. Km J.H., Park S.Y. The role of standardization in Korean economic development // Korean Journal of Policy Studies. – 2019. – Vol. 34. – №2. – P. 121-142.
5. Tanaka K. The impact of standardization on Japanese industrial development // Journal of International Economics. – 2018. – Vol. 52. – №1. – P. 67-89.
6. Yilmaz M. Turkey's experience in harmonizing national standards with international standards // Turkish Standards Institution Journal. – 2020. – Vol. 22. – №3. – P. 34-49.
7. Karimov B.N. Texnik tartibga solish va standartlashtirish tizimini takomillashtirish yo‘nalishlari // O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – 2022. – №4. – B. 112-118.
8. Mirzaev F.A. Milliy standartlarni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonining iqtisodiy samaradorligi // Iqtisodiyot va ta’lim. – 2023. – №1. – B. 67-74.
9. Ahmedov A.A. O‘zbekistonda standartlashtirish tizimini isloh qilish: xorijiy tajriba va milliy xususiyatlar // Ijtimoiy fikr. – 2022. – №3. – B. 92-98.
10. Rakhimov D.B. Standartlashtirish sohasidagi qonunchilik bazasini takomillashtirish masalalari // Huquq va burch. – 2021. – №5. – B. 45-51.
11. ISO/IEC Guide 21-1:2005. Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables – Part 1: Adoption of International Standards.
12. World Trade Organization. Technical Barriers to Trade Agreement. – Geneva, 2020. – 52 p.
13. Nabiyev E.G., Alimov R.K. O‘zbekistonda standartlashtirish tizimini rivojlantirish istiqbollari // Fan va texnologiyalar. – 2023. – №2. – B. 56-63.
14. Azimov A.M. Milliy standartlarni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonini boshqarish // Biznes-ekspert. – 2021. – №6. – B. 34-39.
15. Djuraev K.A. Standartlashtirish tizimini rivojlantirishning huquqiy asoslari // Yuridik fanlar axborotnomasi. – 2022. – №2. – B. 78-85.

ISSN 3030-3907